

Monumentnummer*: 531625

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijksmonument
Inschrijving register* 12 september 2014
Kadaster deel/nr 82641/142

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Schalkwijk Houten Utrecht

Locatiennaam Locatieomschrijving
Houten Fort Honswijk

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Houten	I			2132
Houten	I			2133
Houten	I			2552
Houten	I			2553
Houten	I			2554
Houten	I			1830
Houten	I			935
Houten	I			415

Omschrijving**

Cluster 61. Fortaanleg met aardwerken, (resten van) emplacements schuilplaatsen en dergelijke, wegen, natte gracht met (buiten)oevers en deel omleidingsweg en met (door grenspalen aangeduide) militaire landsgrond.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

FORTAANLEG MET AARDWERKEN, (RESTEN VAN) EMPLACEMENTEN, SCHUILPLAATSEN EN DERGELIJKE, WEGEN, NATTE GRACHT MET (BUITEN)OEVERS EN DEEL OMLEIDINGSWEG EN MET (DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE) MILITAIRE LANDSGROND als basale

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

onderdelen van een geconcentreerd verdedigingswerk nabij een rivieraccess.

Forten werden gewoonlijk geconstrueerd op basis van vooraf aangebrachte aardlichamen, die als een fundering fungeerden en wegzakken in (een natte en slappe) bodem moesten voorkomen. Bij de bouw van de forten is, behalve dit gewoonlijk al tactisch 'voorgevormde' aardlichaam - dat op zichzelf reeds een weerbare rol kon vervullen - ook nog een specifieke aanleg gerealiseerd, die bedoeld was om de defensieve kracht te vergroten, de veiligheid van de bezetting te waarborgen en intern en extern transport en verkeer te vergemakkelijken. Zo ontstonden er onder meer aarden dekkingen voor verschillende bouwwerken en schuilplaatsen, om ze minder kwetsbaar te maken voor inslagen van vijandelijk vuur, aarden wallen die de bebouwing en de open terreinen dekten en die de contouren bepaalden, alsmede bestrate paden, appelpplaatsen en emplacementen voor geschut. Op een van de open plaatsen op het fort bevindt zich een kopie - gemaakt na de Tweede Wereldoorlog - van een herinneringsmonument aan de mobilisatie in de Eerste Wereldoorlog. De replica van het monument, dat bestaat uit een hekwerk met opschriften, ligt bovendien niet op de oorspronkelijke plaats en valt buiten de bescherming. Forten werden gewoonlijk omgeven door een of meer natte of droge grachten om eventuele nadering van de omwalling of het fortterrein tot het laatst toe te belemmeren. De forten waren gewoonlijk slechts te bereiken via een of meerdere bruggen of via een smalle landengte. Waar om waterstaatkundige of andere redenen een permanente directe verbinding tussen binnen- en buitengebied bestond, was deze zodanig uitgevoerd dat hij niet of slechts met de grootste moeite te passeren was. Toepassing van zogenoemde ezelsruggen, monniken (vooral bij vestingen) en / of hekwerken was gebruikelijk. De gracht van Fort Honswijk was bijzonder van karakter omdat deze aan de zuidzijde via een grote inundatiesluis in verbinding kon worden gebracht met de Lek en aan de oost- en de noordzijde met het Inundatiekanaal. Van de inundatiesluizen is alleen die aan de oostzijde van het fort nog aanwezig. Die aan de noordoostzijde is verwijderd en de grote sluis aan de Lek is vanwege dijkverzwaring deels gesloopt en ondergronds weggewerkt. Mogelijk zijn belangrijke resten of sporen van beide nog in de bodem aanwezig. Langs de buitenzijde van de grachten lag vaak een weg of pad, dat zowel in de vorm van een gedekte weg kon zijn aangelegd, als ook wel gelijk met of zelfs boven maaiveldniveau. Deze wegen of paden konden verschillende functies hebben, uiteenlopend van openbare weg tot onderhoudspad, en ook van militaire gedekte weg tot exclusieve toegangsweg naar het fort. Buiten de natte gracht bevindt zich bovendien vaak een (van oudsher en nog ten dele) met grenspalen als zodanig aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had, de Militaire Landsgrond. Fort Honswijk wijkt niet principieel af van dit beeld, maar omvat een van de weinige grote torens in combinatie met een contrescarpgalerij.

Omschrijving

FORTAANLEG MET AARDWERKEN, (RESTEN VAN) EMPLACEMENTEN, SCHUILPLAATSEN EN DERGELIJKE, WEGEN, NATTE GRACHT MET (BUITEN)OEVERS EN DEEL OMLEIDINGSWEG EN MET (DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE) MILITAIRE LANDSGROND van Fort Honswijk. Fort Honswijk bestaat thans in hoofdzaak uit een ruwweg rechthoekig, asymmetrisch aardwerk met verschillende niveaus en met in het grondplan vier van elkaar verschillend uitgevoerde bastions waarvan de buitentaluds afgeronde vormen kennen. Tussen de beide frontale bastions een rechte courtine. De aanleg en aardwerken dateren in hoofdzaak van de perioden 1841-1848 en 1871-1886. Veruit het grootst is het zuidwestelijke, min of meer ronde bastion waarop de toren is aangelegd. De drie andere bastions, waarvan het noordoostelijke het omvangrijkst is, hebben een hoekig grondplan. Aardwerken omsluiten het vlakke terrein of terreplein vrijwel geheel, terwijl ook de bomvrije gebouwen en de contrescarpgalerij met aardwerken zijn gedekt. Het fort is destijds bij de T-kruising van de Noordelijke Lekdijk en het toenmalige inundatiewater de Snel - en later het Inundatiekanaal - gebouwd, met als gevolg dat de (openbare) weg over de Lekdijk noordelijk om het fort moest worden geleid. De hoofdvorm komt nog sterk overeen met de vorm zoals die voorkomt op de netteplannen van de Topografische en Militaire Kaart van Nederland van rond 1850 en het terrein is nog

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

grotendeels in de toestand die op een plattegrond van 1909 is getekend. Het fortterrein wordt doorsneden door een met waalstenen beklinterd padenstelsel met overwegend rechte lijnen, waarlangs de gebouwen en andere functies en onderdelen bereikbaar zijn. Tot die functies behoren onder meer enige zogenoemde remises (bomvrije bergplaatsen voor geschut, munitie of ander materieel). De omgrachting van Fort Honswijk is nog vrijwel compleet aanwezig en vormt een ruime omkadering van de aanleg van het fort. Alleen aan de westzijde was het fort van oudsher over een landengte bereikbaar. De openbare omleidingsweg ligt op de oostelijke en noordelijke buitenoever van de natte gracht. De weg leidt aan de oostzijde met een brug over de ten dele verlande, maar verder nog goed herkenbare inundatiesluis ter plaatse. Van een tweede, kleinere inundatiesluis, aan de noordoostzijde van het fort, zijn mogelijk nog sporen of resten ondergronds aanwezig. Van de grote inundatiesluis ten oosten van het fort zouden de kommen / hoofden bewaard zijn in de verzwaarde noordelijke Lekdijk. De oorspronkelijk met grenspalen als zodanig aangemerkte zone, de Militaire Landsgrond, waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had, is op de bij dit document behorende kaart aangeduid en behoort in principe tot het beschermde gebied.

Waardering

FORTAANLEG MET AARDWERKEN, (RESTEN VAN) EMPLACEMENTEN, SCHUILPLAATSEN EN DERGELIJKE, WEGEN, NATTE GRACHT MET (BUITEN)OEVERS EN DEEL OMLEIDINGSWEG EN MET (DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE) MILITAIRE LANDSGROND van Fort Honswijk is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het onderdeel is een voorbeeld van een aarden aanleg met wegen- en padenstelsel, aarden dekking voor verschillende functies, omgrachting, omleidingsweg en door middel van grenspalen aangeduide militaire zone uit de periode 1841 -1864 dat in een latere ontwikkelingsfase (1871-1886) is verbeterd en uitgebreid.

* Archeologische waarden vanwege de mogelijk in de bodem aanwezige sporen en resten van een of meer sluizen, loopgraven, emplacements en dergelijke.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de vrijwel gave relatie met het schootsveld.

* Het onderdeel is representatief omdat het verschillende fasen in de ontwikkeling van accesverdediging op grote schaal en in vrijwel ongeschonden fysieke omgeving laat zien.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat het in sinds omstreeks 1900 vrijwel ongewijzigde staat het systeem van bescherming door middel van aarden dekking en het eveneens nagenoeg ongewijzigde grondplan laat zien.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument